

Journal of Comparative Literature

Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 12, No. 22, Summer 2020

Functions of Nature in the Thoughts of Fereydoon Moshiri and Paul Éluard*

Dr. Hamid Jafari Ghariyeh Ali¹
Dr. Zahra Sayedyazdi²
Batool Afsharkiya³

1. Introduction

Human life is closely bound to nature, from which he satisfies his physical as well as spiritual needs. This association with nature and the drive to discover potential natural forces facilitate human access to great expectations.

Literary works significantly deal with nature and natural issues in its crude form, and sometimes, symbolically represent its beauty in an attempt to intuitively uncover truth behind natural phenomena. In other words, nature as an important element in human life is praised and elevated in literary works. Thus, the present study examines how nature and related elements are represented in the works of Paul Éluard and Fereydoon Moshiri. A brief review of their poetic tradition may prove helpful here.

Fereydoon Moshiri was born in September 1926 in Tehran to a family with rich literary and cultural background. He started poetry at age 15. His poems are replete with lyricism, melancholy, romance, and human emotions while retaining an intimate tone in both modern and classic style in Persian poetry. Moreover, simplicity is a key feature of Moshiri's oeuvre.

Paul Éluard was born in September 14, 1895 in Paris. He came to know Louis Aragon, Andre Burton, Philip Soupou and Tristan Tzara between 1920-

*Date received: 24/02/2020

Date accepted: 23/05/2020

1. Associate Professor of Persian Language and Literature, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran: hzer1345@yahoo.com (Corresponding author)

2. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran: z.sayedyazdi@vru.ac.ir

3- M.A. Student Persian Language and Literature, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Iran: batoolafsharkia@yahoo.com

1922 and was drawn to Dada movement. He became the editor of Dadaist journal of Proverbs. Later, along with Aragon and some other poets, he devoted his writings to surrealism and produced the first surreal work, the Exquisite Corpse.

Despite the fact that Éluard and Moshiri belong to two different literary movements, the former was a surrealist while the latter was inspired by romanticism, it is claimed in this paper that they share a common attitude towards nature, though they differ in some aspects.

2. Methodology

First, poems associated with nature were extracted from these great poems and those with close affinity with the function of nature were selected for descriptive analysis.

3-Discussion

Nature and the related elements play a significant role in the works of Éluard and Moshiri, constituting a significant aspect of their imagery and impersonation. The present study provides a comparative analysis of nature-inspired poetry. It aims at figuring out how nature functions in the poetry of these two great poets.

Nature has always been rendered as a social phenomenon, not merely a lifeless entity, in Persian literature. Cosmic sensibility is a backbone of mystic and mythic writings in Persian literature. On the other hand, nature is reflected in myths and molds human beliefs. This is a feature of not only classic but also of modern poetry which portrays dynamic natural elements by taking advantage of linguistic tools and rhetoric.

Romanticism is characterized by an emphasis on nature. However, nature in romantic poetry is an essential part of the poet's existence that gives meaning to his life. Surrealism also has an eye on nature. This doesn't mean in any way that all poems by Éluard and Moshiri are interpreted in the light of elements of nature because their description of nature is driven, to some extent, by their own personal perceptions and artistic aesthetics. The present study examines these two poets from two aspects: 1- objective description including nature and its beauty; 2- subjective description including nature and melancholy, nature and a return to originality,

nature and depression, nature and love, nature and empathy, nature and insight and sensibility.

4. Conclusion

This study examined imagery of nature in the works of a romantic and a surrealist poet. Both poets are inspired by nature and depict it fully in their works, as if nature is an indispensable part of their life. This close affinity with nature is interpreted from two aspects:

- 1- reflecting spiritual states to realize the ideal "I" through nature
- 2- expressing an awe-inspiring supernatural fact to induce a relationship between human mind and the world beyond.

As we discussed above, nature is an essential aspect of poetry of Éluard and Moshiri. A significant part of their works focuses on objective description of natural scenes, though there are cases that are driven by their subjective perceptions. Éluard's imagery combines two seemingly contradictory concepts to guide the reader to an unknown world where causal relations are intentionally blurred.

Keywords: comparative literature, nature, Fereydoon Moshiri , Paul Éluard

References [In Persian]:

- Baraheni, R. (1380). Gold in Copper. Tehran: Zaryab publication.
- Eagleton, T. (1996). Literary theory: An introduction. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. Chicago.
- Éluard, P. (1988). Selected Poems. Selected and trans. by Gilbert Bowen. London: John Calder.
- Fotohi, M. (1389). Imagery. Tehran: Sokhan.
- Ganjali, A., Ghadery, A. (1393). Love in the Poetry of Moshiri and Abosaneh. Journal of Comparative Literature. 6(10). 273-294.
- Heydari, F. (1392). A Comparative Analysis of Nature in the Works of Saadi and Fereydoon Moshiri. Mashhad: Razi University Press.
- Kusch, C. (2016). Literary Analysis: the Basics. New York: Routledge.

- Mehrban, N. (1392). Nature in the Poetry of Moshiri. Mazandaran: University of Human Science.
- Moshiri, F. (1396). Selected Poems. Tehran: Cheshmeh Press.
- Parsapour, Z. (1391). The Relation between Man and Nature. Journal of Persian Literature. 2(1), 77-99.
- Rezanejad, G. (1367). Principles of Rhetoric in Farsi. Tehran: Alzahra.
- Salimi, E. (1397). Symbolism in the Poetry of Paul Elurd. Journal of Persian and French Studies. 1(1); 67-80.
- Seyyedhoseiny, R. (1376). Literary Schools. Tehran: Negah Publication.
- Shafie Sani, F. (1397). Representation of Nature in Persian Romantic Poetry. Sabzvar: Islamic Azad University Press.
- Shafiei Kadkani, M. (1375). Forms of Imagination in Persian Literature. Tehran: Agah Publication.
- Sheikh Ashkevary, S. (1395). Naturalism in the Poetry of Moshiri and Badr Shaker. Mazanaran: University of Social Sciences Press.
- Skryne, P., Furst, L. (1971). Naturalism. London: Methuen.
- Wellek, R., Warren, A. (1942). Theory of Literature. New York: Harcourt, Brace.

نشریه ادبیات تطبیقی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال دوازدهم، شماره بیست و دوم، بهار و تابستان ۱۳۹۹

طبیعت و کارکردهای آن در دستگاه فکری فریدون مشیری و پل الوار*

دکتر حمید جعفری قره‌علی (نویسنده مسئول)^۱

دکتر زهرا سیدزیدی^۲

بتول افشارکیا^۳

چکیده

فریدون مشیری (۱۳۷۹-۱۳۰۵ش) و پل الوار (۱۹۵۲-۱۸۹۵م) در عرصه ادبیات ایران و فرانسه از شاعران نوپرداز شمرده می‌شوند که زمانه زندگی آن‌ها از دیدگاه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، همسانی‌هایی داشته و این عامل در نهایت به تولید آثار و اندیشه‌های مشابهی منجر شده است. یکی از وجوه اشتراک این دو شاعر، طبیعت‌گرایی است. حضور پررنگ عناصر طبیعت در شعر این دو شاعر، عاملی تأثیرگذار در پویایی شعر آنان بوده است. چگونگی توجه شعری یاد شده به طبیعت و مؤلفه‌های آن موضوع این پژوهش است. هدف اصلی پژوهش، بیان نقش عناصر طبیعت در ادبیات کلام و کارکرد آن‌ها در القای اندیشه‌های فریدون مشیری و پل الوار است. حاصل پژوهش نشان می‌دهد که شعری یاد شده عمده‌ترین تصاویر شعری خود را با الهام از طبیعت و عناصر آن سروده و لحظاتی را به تصویر کشیده‌اند که می‌توان از آن، دو برداشت متفاوت ارائه داد: اول بیان حالات روحی و رسیدن به پویایی و بازجست من شاعر و دوم شرح حقیقتی خلاف عادت برای شگفتی‌آفرینی و ایجاد پیوند بین روان انسان و عوالم فراسویی. با این توضیح که تصاویر شعری پل الوار در پیوند با طبیعت درهم تنیده است و این درهم آمیختگی موجب شگفت‌انگیز شدن تصویر می‌شود. در این فرایند تصویرسازی، شاعر تلاش دارد به عناصر شعری، هویتی دیگر ببخشد و بدین گونه خواننده به دریافت‌های نویی دست یابد.

واژه‌های کلیدی: ادبیات تطبیقی، طبیعت، فریدون مشیری، پل الوار.

تاریخ پذیرش نهایی مقاله ۱۳۹۹/۰۳/۰۳

hzer1345@yahoo.com

(DOI): 10.22103/jcl.2020.15489.3019

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۰۵

نشانی پست الکترونیک نویسنده مسئول:

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران.
۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران.
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران.

۱. مقدمه

زندگی انسان با طبیعت گره خورده است. انسان می‌تواند از طریق طبیعت نیازهای فیزیکی و بعضاً روحی خود را تأمین کند. ارتباط نزدیک با طبیعت گسترده و کشف نیروهای بالقوه طبیعی، دسترسی انسان را به آرزوها و اهداف خود آسان‌تر کرده است. این گره‌خوردگی وجود انسان با طبیعت و امکانات موجود در آن سبب شده است که صاحبان اندیشه، اجزا و عناصر طبیعت را به اشکال مختلف تجزیه و تحلیل کنند و نتایج پژوهش‌های خود را برای درک بهتر جهان اطراف در اختیار مخاطبان قرار دهند. در این میان شعرا و نویسندگان نیز با الهام از طبیعت و ظرفیت‌های موجود در آن به خلق آثاری ارزشمند دست زده‌اند که البته بخش عمده‌ای از آن‌ها دخل و تصرفات ذهن خلاق آنان در طبیعت و عناصر آن است. «هر گوشه‌ای از زندگی انسان با گوشه‌ای از طبیعت هزاران هزار پیوند و ارتباط دارد... شعر زاده کوشش شاعر است برای نمایش درک او از نسبت‌های میان انسان و طبیعت یا طبیعت و انسان با انسان و انسان.» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۵: ۳-۲)

توجه به طبیعت چه به صورت خام آن و صرفاً جهت زیبایی‌آفرینی و چه به شکل نمادین که حاصل فرورفتن در طبیعت است و زمینه‌ای برای کشف و شهود و رسیدن به حقایق برتر، در آثار ادبی به گونه‌ای مشهود دیده می‌شود. در واقع می‌توان گفت اهمیت طبیعت و عناصر آن در زندگی انسان، عامل ارتقاء جایگاه آن در آثار اهل ادب شده است. به همین دلیل در پژوهش حاضر چگونگی بازتاب طبیعت و عناصر آن به شیوه تطبیقی در شعر فریدون مشیری و پل الوار بررسی می‌شود.

برخی از مواقع مقایسه متون ادبی نشان‌دهنده پرداختن به پرسش‌های جاودانه است که فراتر از تفاوت‌های فرهنگی‌اند. این مقایسه ما را از طریق مضامین مشترک از مشابهت‌های انسانی آگاه می‌کند. رابطه انسان و طبیعت از جمله این مضامین مشترک است. (ن.ک. کوش، ۱۳۹۶: ۱۵۵)

پیش از ورود به بحث، اشاره کوتاهی به زندگی و شعر دو سراینده ضروری می‌نماید:

فریدون مشیری در سال ۱۳۰۵ هجری شمسی در تهران در خانواده‌ای ادیب و فرهنگ دوست به دنیا آمد. او سرودن شعر را از ۱۵ سالگی شروع کرد. شعر مشیری شعری عاشقانه، لطیف، نرم، اندوهگین، رمانتیک، سطحی، احساساتی و در عین حال بسیار صمیمی است. در مرز میان شعر کهن و شعر نو و البته با گرایش مسلط به شعر نو سیر می‌کند. ساده‌سرایبی از ویژگی‌های شعر اوست. (ن.ک. گنجعلی و قادری، ۱۳۹۳: ۲۷۶)

پل الوار با نام اصلی اوژن-امیل-پل گرنندل در سن‌دنی، در حومه پاریس در ۱۴ سپتامبر ۱۸۹۵ به دنیا آمد. در سال‌های ۱۹۲۰-۱۹۲۲ با لویی آراگون، آندره برتون، فیلیپ سوپو و تریستان تزارا آشنا شد و در جنبش‌های «دادا» شرکت کرد و سرپرستی انتشار نشریه

دادائستی ضرب‌المثل‌ها را بر عهده گرفت. الوار با همراهی «لویی آراگون»، و گروهی دیگر از شعرا و نویسندگان در فعالیت‌های سوررئالیستی شرکت کرد و نخستین متن سوررئالیستی گروه را با عنوان «یک جسد» تدوین کردند. (الوار، ۱۳۹۳: ۳۴-۳۳)

اگرچه سروده‌های پل الوار به مکتب سوررئالیسم نزدیک است و مشیری از مکتب ادبی رمانتیسم تأثیر پذیرفته، به‌پندار نویسندگان این جستار در نگرش به طبیعت و توصیفات عناصر طبیعی، و جوه مشترک درخور اعتنایی دارند. تفاوت نگرش این دو نیز در مواردی غیرقابل انکار است که بخشی از این پژوهش به این تفاوت‌ها اشاره دارد.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

طبیعت و عناصر آن نقش اساسی در بازگویی اندیشه‌های فریدون مشیری و پل الوار دارد. نیز می‌توان گفت که یکی از عمده‌ترین عوامل تصویرآفرینی در شعر این دو سراینده، نگاه ویژه آنان به طبیعت است. پژوهش حاضر نگاهی تطبیقی به شعر و اندیشه این دو شاعر بلندآوازه از دو فرهنگ و تمدن متفاوت دارد. هدف اصلی پژوهش حاضر این است که مشخصه‌های کارکرد عناصر طبیعت در آثار دو سراینده توضیح داده شود و تا حد ممکن وجوه تمایز و تشابه کارکرد این عناصر در آثار شعرای مورد بحث، بررسی گردد. با این توضیح چگونگی حضور و کارکرد عناصر طبیعت در سروده‌های فریدون مشیری و پل الوار، اساسی‌ترین پرسش این پژوهش است.

۲-۱. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های درخور اعتنایی در مورد زبان و سبک مشیری انجام شده‌است از جمله: پایان‌نامه‌ای با عنوان طبیعت در شعر فریدون مشیری، نوشته نرجس مهربان ظاهری (۱۳۹۲). نویسنده در این پایان‌نامه نتیجه گرفته که مضامین اصلی اشعار مشیری در زمینه طبیعت با نگاهی نمادین، رمانتیک و فضای اجتماعی و انسانی است. طبیعت‌گرایی در اشعار بدر شاکر السیاب و فریدون مشیری (شیخ اشکوری، ۱۳۹۵)، عنوان پایان‌نامه دیگری است که بر اساس نتایج آن هر یک از این دو به‌فراخور محیط زندگی، موقعیت اجتماعی و سیاسی سرزمین خود، از طبیعت بهره گرفته‌اند. اما بهره و توجه سیاب بیش از مشیری است. فاطمه شفیع‌ثانی در پایان‌نامه‌ای با عنوان جلوه‌های طبیعت در شعر رمانتیک فارسی بر پایه اشعار نیمایوشیج، گلچین گیلانی، فریدون مشیری و سهراب سپهری (۱۳۹۷) به این نتیجه رسیده که عناصر طبیعت از تأثیرگذارترین عناصر سازنده شعر این چهار شاعر بوده‌است. پایان‌نامه دیگری با عنوان تحلیل مقایسه‌ای جایگاه طبیعت در غزلیات سعدی و اشعار فریدون مشیری نوشته شده (حیدری، ۱۳۹۲) که نویسنده در آن چگونگی توجه دو شاعر را به عناصر طبیعت شرح داده‌است. در پیوند با پژوهش حاضر مقاله‌ای دیده شد با عنوان «بررسی پیوند طبیعت با انسان در شعر» (پارساپور، ۱۳۹۱) که نویسنده در این پژوهش تأثیر دو عامل زمان

و اندیشه را بر چگونگی ارتباط شاعر با طبیعت و نحوه توصیف او بررسی کرده است. درخصوص بررسی طبیعت در شعر پل الوار پژوهشی دیده نشد، ولی در مورد سروده‌های این شاعر مقالات و مطالبی چاپ و منتشر شده است. «نظام مرکزمدار نشانه‌ای در شعر آزادی پل الوار» (۱۳۹۷)، نوشته ابراهیم سلیمی کوچی از شمار این پژوهش‌ها شمرده می‌شود.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش

طبیعت و پدیده‌های آن همیشه در زندگی انسان‌ها تأثیر داشته است؛ از سویی بخش عمده‌ای از نیازهای مادی او را برطرف ساخته و از سویی دیگر به برخی نیازهای روحی او پاسخ گفته است. این حضور ناگزیر طبیعت در زندگی انسان سبب شده است که به گونه‌های مختلف مورد توجه قرار گیرد. حضور پررنگ طبیعت در آثار ادبی می‌تواند نمودی از این احساس نیاز باشد. پژوهش حاضر از آن روی اهمیت دارد که به حضور طبیعت در دو فرهنگ مختلف می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه پدیده‌ها و عناصر طبیعت می‌توانند پاسخ‌گوی بخشی از نیازهای روحی بشر باشند. این مقایسه همچنین به چگونگی تحول تصویر از رمانتیسم به سورئالیسم یاری می‌رساند و نمونه‌هایی از سنت شکنی را در متون ادبی بازگو می‌کند.

۲. بحث و بررسی

نگرش به طبیعت با رویکردهای اجتماعی از این منظر که طبیعت صرفاً موجودی بی‌روح نیست، از دیرباز در ادبیات فارسی مورد توجه بوده است. شعورمندی کائنات در اسطوره‌ها و عرفان بخش قابل توجهی از نوشته‌ها و سروده‌های ادب فارسی را به خود اختصاص داده‌اند. عناصر طبیعت بر اساس دیدگاه اسطوره‌ای در زندگی انسان‌ها دخالت دارند و می‌توانند به باورمندی‌های او جهت ببخشند. این رویکرد ویژه در شعر معاصر نیز بعضاً تأثیر گذاشته و شعرا با ابزار و عناصر زبانی و شگردهای بیانی، طبیعت و عناصر آن را به گونه‌ی عنصری پویا و هدفمند به تصویر کشیده‌اند که می‌توانند در زندگی انسان نقشی تعیین‌کننده داشته باشند.

یکی از ویژگی‌های مکتب رمانتیسم توجه به طبیعت است. البته طبیعتی که بخشی از وجود شاعر شمرده می‌شود و به او و هنرش معنا می‌بخشد و می‌تواند در هنگام تنهایی به آن پناه برد:

در اوایل قرن نوزدهم، اشتیاق رمانتیک‌ها به طبیعتی بودن و خودانگیختگی و عشق شاعران به طبیعت، انگیزه نیرومند تازه‌ای برای مطالعه طبیعت فراهم آورد. این تصور پدید آمد که دنیا موجود

زنده واحدی است مرکب از جانوران و گیاهان و ستارگان و سنگ‌هایی که همگی در حیات عالم مشارکت دارند. (فورست و اسکرین، ۱۳۷۵: ۱۲)

در شعر هر پدیده‌ای حق حیات دارد و از آن‌جا که شعر پل ارتباط روح شاعر با عالم بیرون است، هر چه حضور عناصر و پدیده‌ها در شعر او پویاتر باشد، نشانه آن است که درک بهتری از جهان اطراف خود دارد. در حقیقت پویایی و سرزندگی عناصر سازنده شعر، بر قدرت تأثیرگذاری آن می‌افزاید. «رابطه شاعر با طبیعت اطراف خود رابطه‌ای روحی است که در آن اشیا، حالات مطلقاً فیزیکی و مادی خود را از دست می‌دهند و بخشی از احساس و اندیشه شاعر را به عاریه می‌گیرند.» (ن.ک.، براهنی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۴۱)

در بخش‌های زیر موضوع این کارکرد طبیعت در سروده‌های فریدون مشیری و پل الوار بررسی می‌شود. البته ذکر این مطلب ضروری است که نمی‌توان تمام سروده‌های دو شاعر مورد بحث را در این دایره معنایی خاص قرار داد. طبعاً بخشی از توصیفات مشیری و الوار از طبیعت، محصول دریافت‌های شخصی و نگرش‌های عینی است و با زیبایی‌شناسی هنری در پیوند است. به این موضوع نیز در جای خود پرداخته خواهد شد.

۲-۱. مؤلفه‌های طبیعت در اشعار مشیری و الوار

۲-۱-۱. توصیفات ابژکتیو (عینی)

بازنمود پدیده‌های طبیعت گاهی براساس اصل پای‌بندی به رویدادهای هنری شکل می‌گیرد که با کمک نیروی اندیشگی شاعر با هیأتی نوآیین متجلی می‌گردد و صرفاً در راستای خیال‌آفرینی و نیروی خلاقه سراینده توجیه می‌شود و شاعر چندان توجهی به واقعیات اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی نشان نمی‌دهد. در واقع شعر آئینه بازتاب تصاویر خاصی از طبیعت می‌شود، که بر توصیفات حسی استوار است و بازخوردی الگوساز و اندیشه‌ورز ندارد. نمایشی از طبیعت با تکیه بر معرفت حسی که عناصر طبیعت را با اندکی دخل و تصرف به‌نمایش می‌گذارد. در شعر زیر تشبیه ماه به برگ زرد، تشبیهی حسی است که اگرچه نوآوری دارد، تصویری درهم تنیده و پیچیده نیست:

شب بود و ابر تیره و هنگامه باد
ناگاه، برگ زرد ماه از شاخه افتاد

(مشیری، ۱۳۹۶: ج ۲، ۱۲۶۵)

در شعر مقابل تشبیهی عقلی-حسی دیده می‌شود، که وجه شبه محسوس آن (ساقه ترد ظریف)، درک پیوند مشبه (دوستی) و مشبه‌به (گل) را بسیار آسان کرده است. «دوستی نیز گلی ست / مثل نیلوفر و ناز / ساقه ترد ظریفی دارد.» (همان: ۹۹۵)

گاهی الوار و مشیری طبیعت را در معنی خود طبیعت توصیف کرده‌اند؛ بازی‌های شاعرانه به معنی بازنمودی از عناصر طبیعت است که بخشی از زندگی ما انسان‌هاست. در سروده‌های زیر هر دو شاعر طراوت و سرسبزی بهار را بازگو کرده‌اند:

«بوی باران، بوی سبزه، بوی خاک / شاخه‌های شسته، باران خورده، پاک / آسمان آبی و ابر سپید / برگ‌های سبز بید / عطر نرگس، رقص باد / نغمه شوق پرستوهای شاد.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱، ۳۰۸-۳۰۷)

«به‌روی ساحل تالاب‌هایی چند است / درون جنگل‌ها درختانی شیفته پندگان / برف در کوهستان آب می‌شود / شاخه‌های درختان سیب چنان از سرشاری گل می‌درخشند / که آفتاب پریده‌رنگ پس می‌نشیند.» (الوار، ۱۳۹۳: ۴۴۵)

۲-۱-۱. طبیعت و زیبایی

زیبایی‌های بی‌آلایش و فرح‌بخش در دل طبیعت بکر دیده می‌شود. این زیبایی‌ها می‌توانند برخی از رنج‌ها و دردهای انسان‌ها را تسکین بخشند. هریک از این عناصر در شعر با درآمیختن با چاشنی ذوق شاعرانه حیاتی نو می‌یابند و برای مخاطب فضایی شورانگیز خلق می‌کنند. چنان‌که فریدون مشیری در سروده‌ای اجزای جهان را زنده و دارای روح دانسته است: «نرم و چابک، روح آب / می‌کند پرواز همراه نسیم / نغمه‌پردازان باران می‌زنند / گرم و شیرین هر زمان چنگی به سیم.» (مشیری، ۱۳۹۶، ج ۱: ۷۵۲)

شاعر با دیدن منظره‌ای از طبیعت، نوعی شعور و احساس پیدا می‌کند که حاصل آن سرودن شعری زیبا در مورد آن منظره است. این منظره زیبا به او آرامش می‌دهد و می‌تواند حداقل برای لحظاتی او را از قید و بندهای زندگی ماشینی و مکانیکی نجات بخشد.

پل الوار در شعری با عنوان «رویای ۱۲ نوامبر ۱۹۴۳»، کوهسار را به قایقی تشبیه کرده که در رودی به چپ و راست می‌لغزد. در واقع او دو چیز که ویژگی‌های آن‌ها از هم دور است را به هم تشبیه کرده است. «کوهسار با صخره‌های سپید / از راست به چپ می‌لغزد / همچون زورقی بی‌سرنشین / روی رودی ناپیدا.» (الوار، ۱۳۹۳: ۲۰۳)

در سروده‌های زیر سازمایه‌های زبانی برای آفرینش تصاویر عینی به خدمت گرفته شده و شکوه طبیعت در قاب تصرفات معمول زبانی به تصویر درآمده‌اند:

بر در و بام و هوا آینه‌بندان گل است / در طربخانه گلچهره نگارانم باز
بوی جان می‌رسد از نم باران بهار / سرخوش از خوشدلی باده گسارانم باز
(مشیری، ۱۳۹۶: ج ۲: ۱۰۵۹)

«شب، گشوده گیسو / گل دمیده هر سو / عطر شب دلاویز / بوی گل گوآرا / رو به سوی ساحل / موج نقره جاری / لحظه لحظه دلکش / پرده پرده زیبا.» (همان: ۱۳۹۴)

«با جوانه‌ها نوید زندگی‌ست / زندگی شکفتن جوانه‌هاست / هر بهار / از نثار ابرهای مهربان / ساقه‌ها پر از جوانه می‌شود / هر جوانه‌ای شکوفه می‌کند / شاخه چلچراغ می‌شود / هر درخت پر شکوفه باغ.» (همان: ۵۲۸-۵۲۹)

«دشت، همچون پر پروانه پر از نقش و نگار/ پر زنان هر سو پروانه رنگین بهار... ابر، می آید سر تا پا ایثار و نثار/ سینه ریزش را می بخشد بر شالیزار/ رود، می گیرد تا سبزه بخندد شاداب/ آب می خواهد جاری کند از چوب، گلاب.» (همان: ۸۳۹-۸۳۸)

در سروده های پل الوار نیز گاه زیبایی های طبیعت و عناصر آن عاملی می شوند برای پردازش های شاعران: «نرم بود و همچون پشم/ و گران بها همچون ابریشم.» (الوار، ۱۳۹۳: ۳۱۸)

۲-۱-۱. نیاز به طبیعت

همان گونه که اشاره شد، دو عامل اساسی در پیوند نزدیک انسان و طبیعت نقش داشته است: ۱- نیازهای روحی انسان که زیبایی های طبیعت بخشی از آن را برطرف می کند؛ ۲- نیازهای فیزیکی و جسمی که منشأ حصول آن طبیعت است. این نیاز در سروده بی پیرایه زیر از پل الوار به تصویر کشیده شده است:

«زندگی کاملاً به چنگ آمده است، اینک می توان به خانه رفت./ گندم ها رسیده اند و دشت بی کرانه است.» (الوار، ۱۳۹۳: ۹۸)

ارتباط نزدیک انسان و طبیعت با زبانی بی پیرایه در سروده های فریدون مشیری نیز بازتاب دارد. این شاعر در سروده «در ایوان کوچک ما»، ساختار زندگی شهری را عامل جدایی انسان از طبیعت زیبا و در حقیقت لذت های زندگی دانسته است: «در شهر زشت ما/ این جا که فکر کوتاه و دیواره بلند/ افکنده بر سر و بر سرنوشت ما/ من سال های سال/ در حسرت شنیدن یک نغمه نشاط/ در آرزوی دیدن یک شاخسار سبز/ یک چشمه، یک درخت/ یک باغ پر شکوفه، یک آسمان صاف/ در دود و خاک و آجر و آهن دویده ام.» (مشیری، ۱۳۹۶: ۳۸۳)

۲-۱-۲. توصیفات سوژ کتیو (درونی و ذهنی)

بازتاب طبیعت در سروده های پل الوار و مشیری در بیش تر موارد از جنبه های صوری و نمایش صرف فاصله می گیرد و به نوعی خلاقیت می رسد که در این خلاقیت هنری سه نکته درخور اهمیت است:

۱- گزینش عناصر زبانی مناسب یا الفاظ نیکو؛

۲- خلق تصاویر بدیع و ابتکار آمیز با کمک عناصر طبیعت؛

۳- خلق معانی و مفاهیم که مبتنی بر اندیشه و ورزی است و می تواند سبب کسب فضیلت یا معرفتی شود. بدین ترتیب همان گونه که طبیعت، دفتر معرفت کردگار است، نمایش آن در قالب تصاویر شاعرانه به شناختی نو از پدیده های طبیعی منجر می شود و رابطه انسان و طبیعت را صمیمی تر نشان می دهد. «آن گاه که شاعر، طبیعت و واقع را با انفعالات نفسانی و

تصوّرات و تخیلات خویش می‌آمیزد، سخن و اثر او رنگی دیگر و جلوه‌ای عالی‌تر می‌گیرد و گاهی با ابدیت متصل می‌گردد.» (رضانژاد، ۱۳۶۷: ۷۷)

۲-۱-۲. طبیعت و اندوه

عناصر طبیعت می‌توانند تصویری گویا از درون انسان ارائه دهند. گاهی پدیده‌ها و عناصر طبیعی در معنای نمادین، واگویی‌هایی از حالات و افکار آدمیانند. از این دید برخی عناصر، تیره و گروهی دیگر روشن و فرح‌بخش توصیف می‌شوند. ابر، پاییز و شب نمادهای اندوه و گرفتاری، صبح و بهار و آفتاب، نمادهای طراوت، بیداری، نشاط و تندرستی به‌شمار می‌آیند. این نمادها دستاویز شعرای درون‌گرا برای تصویرسازی‌های شاعرانه‌اند. البته در این میان نباید از کارکردهای آیینی و اسطوره‌ای این عناصر و اعتقاد به تأثیر آن‌ها در زندگی انسان غافل بود.

مشیری و الوار در دو قطعه «ابر» و «در دیدرس» نظرهای مشترکی دارند. آسمان شهر هر دو شاعر را توده‌های ابر احاطه کرده؛ هیچ نشانی از نور نیست؛ همه جا تاریک است و مرگ بر فضا حاکم است:

«تا غم آویز آفاق خاموش / ابرها سینه برهم فشرده / خنده روشنی‌های خورشید / در دل تیرگی‌ها فسرده / ساز افسانه‌پرداز باران / بانگ زاری به افلاک برده / ناودان ناله سر داده غمناک / روز در ابرها نهفته / کس نمی‌گیرد از او سراغی / گر نگاهی، دود سوی خورشید / کورسو می‌زند شب چراغی.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۴۱۱-۴۱۲)

«ابری زمین را می‌پوشاند / ابری آسمان را می‌پوشاند / ناگهان نور فراموشم می‌کند / فقط مرگ به تمامی و تنهایی می‌زید / من سایه‌ای هستم و دیگر نمی‌بینم / خورشید زرد و خورشید سرخ را.... دیگر نمی‌شناسم / مأوای سعادت سر زنده را / در کرانه سایه بی‌آسمان و بی‌زمین.» (الوار، ۱۳۹۳: ۱۱۵-۱۱۶)

هر دو شاعر برای نشان دادن حالات درونی خود از عناصر طبیعت استفاده می‌کنند. در واقع آن‌ها با این‌گونه تصویرپردازی تلاش می‌کنند احساس خود را محسوس‌تر و ملموس‌تر به خواننده منتقل کنند:

«باران قصیده‌واری غمناک آغاز کرده بود / می‌خواند و بازمی‌خواند / بغض هزار ساله دردش را / انگار می‌گشود.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۲: ۱۱۹۰)

«پرندۀ خاموش شده، گورش را بکنید / سکوت می‌میراند او را / پروانه بر شاخه / شکلیا منتظر زمستان است / دل پروانه سنگین است، شاخه می‌خمد / شاخه می‌خمد مانند کرمی.» (الوار، ۱۳۹۳: ۱۵۱)

هنرمند روماتیک به وسیله هنر، خواهش‌های دل و رنج‌های روح خود را بیان می‌دارد. اندوه روماتیک از دیدن گذشت بی‌رحمانه زمان شدت می‌یابد. این اندوه معمولاً زائیده توقعات

تسکین‌ناپذیر قلبی است که در جهانی بی‌احساس و بی‌ایمان گرفتار شده است.
(سیدحسینی، ۱۳۷۶: ج ۱: ۱۸۱-۱۸۰)

مشیری در شعر زیر ناکامی‌ها اضطراب‌ها و شکست‌های خود را نشان می‌دهد و بر این دلهره‌آورتر کنند: «باز در دیده غمگین سحر / روح بیمار طبیعت پیدا است / باز در سردی لبخند غروب / رازها خفته ز ناکامی‌هاست / شاخه‌ها مضطرب از جنبش باد / در هم آویخته، می‌پرهیزند / برگ‌ها سوخته از بوسه مرگ / تک تک از شاخه فرو می‌ریزند... می‌رسد سردی پاییز حیات / تاب این باد بلاخیزم نیست / غنچه‌ام غنچه نشکفته به کام / طاقت سیلی پاییزم نیست.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۲۲۹-۲۲۸)

در سروده زیر «قیرگون»، «ملال آکند» و «تیره»، صفاتی هستند که اندوه و درماندگی شاعر را القا می‌کنند. نسبت دادن این صفات به عناصر طبیعت، توصیف غیر مستقیم عواطف ویژه شاعر است؛ اندوهی فردی که می‌تواند از شکست‌های شخصی برخاسته باشد، ولی به‌رحال به عاطفی شدن فضای شعر یاری رسانده است: «قطره قطره، قیرگون آبی، فرومی‌ریخت / در پهنای نیزاری ملال آکند / آسمانش تیره از پرواز و فریاد کلاغی چند / هر زمان انگار زهر آگین غباری می‌دمید از خاک / بانگ جان‌فرسای غوکان رفته تا افلاک.» (مشیری، ۱۳۹۶: ۸۶۱)

در اندک مواردی نیز اندوه شاعر، اندوه اجتماعی است. چنان‌که در شعر زیر مرگ یکی از قهرمانان ملی ایران، زمینه‌ساز اصلی شعر با محوریت ناکامی و دل‌آزردگی است: «هنوز دست صنوبر به‌استغاثه بلند / هنوز بید پریشیده سرفکننده به زیر / هنوز مهمه سروها که: «ای جلاد! / مزن! مکش! چه کنی؟ های؟ ای پلید شیر.» (همان: ۷۳۰)

در کل می‌توان گفت که مشیری دغدغه جمعی و انسانی ندارد و اندوه او بیشتر فردی است.

۲-۱-۲. طبیعت و بازگشت به اصالت

هم کلامی با طبیعت و صراحت لهجه مشیری در توصیف عناصر طبیعی به معنای درک عمیق طبیعت است. تفسیر آن چنین است که شاعر چونان پیشینیان خود برای رسیدن به آرامش، طبیعت را برمی‌گزیند. این احساس، تفسیر گریز از آلودگی‌های زندگی ماشینی و مکانیکی و بازجست من واقعی است. در این رویکرد، دوستی با طبیعت به معنای تلطیف حالات و عواطف انسانی است؛ بازگشت به زندگی بی‌آلایش، چونان گیاه یا نهالی که در دامان کوهی پرورده می‌شود؛ گریز شاعر از زندگی گلخانه‌ای است که بهره‌گیری او را از آفتاب فقط از پشت شیشه میسر و مقدور کرده است. در چنین شرایطی شاعر می‌خواهد

بخشی جدایی ناپذیر از طبیعت باشد، تا بتواند همراه او ببالد و طراوت یابد. شاید این توگلد دوباره را بتوان بازگشت به اصالت تلقی کرد.

آنچه اشاره شد با هدف رمانتیسیم که سودای نیل به آگاهی متعالی تر و معنوی تری را که احساسات و افکار آزاد می تواند برای آدمی به ارمغان بیاورد، همخوانی دارد. (ن.ک. کوش، ۱۳۹۶: ۱۲۴)

«به روستاهایی در دور دست های جهان/ به روی قلّه پر برف کوه های بلند. هنوز آب نیالوده ای توانی دید/ هوای پاک نیازده ای توانی یافت.... هنوز دهقان در پشت گاو، می راند/ هنوز عشق همان گونه گرم در تک و پوست/ هنوز قصه فرهاد و ناز شیرین است.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۲، ۱۵۱۴-۱۵۱۳)

نکته درخور توجه این است که رمانتیسیسم ها به زندگی ساده و روستایی و عصر طلایی معصومیت اهمیت می دادند. آن ها به سرزمین های دوردست سفر می کردند تا در میان قبیله ها و بشرهای ابتدایی به سادگی و نشاط خاص دست پیدا کنند. (ن.ک. فریدریش و ملون، ۱۳۸۸: ۴۸۵)

مشیری در سروده زیر افسوس و حسرت خود را به سبب دور شدن از طبیعت اصیل این گونه به تصویر می کشد:

در این غبارخانه دودآفرین، دریغ من رنگ لاله و چمن از یاد برده ام
وز آنچه شاعران به بهاران سروده اند پیوسته یاد کرده و افسوس خورده ام
(مشیری، ۱۳۹۶: ج ۲: ۱۴۹۱-۱۴۹۰)

این اندیشه به گونه ای لطیف تر در مکتب ادبی سورئالیسم بازتاب یافته است؛ در این مکتب گوناگونی تصویرها اگرچه از داده های آشنا به دور است، حقیقت دارد. سراینده دوست دارد به سرچشمه ای که از آن زاده شده است، برگردد:

پل الوار هم زیستی با طبیعت را نوعی زیبای زندگی معرفی می کند:
«شیوه های زیبای با دگران بودن/ روی علفی چیده به تابستان/ به زیر ابرهایی سپید.» (الوار، ۱۳۹۳: ۳۲۷)

«به سالی و روزی دوردست/ گردشی با دلی پرتپش/ چشم انداز می گسترده/ گفتارها و حرکتان نیز/ معبری از ما سرازیر می شد/ درختان بزرگمان می کردند/ و ما صخره ها را آرامش می بخشیدیم/ آن جا بود که ما شدیم/ نظام بخش همه گرماها/ آن جا بود که ما خواندیم/ دنیا صمیمی بود/ آن جا بود که به هم دل باختیم/ و جماعتی پیشاپیش ما بود.» (همان: ۳۲۹-۳۳۰)

۲-۱-۲-۳. طبیعت و ناامیدی

فریدون مشیری و پل الوار در سروده‌های زیر با بهره‌گیری از عناصر طبیعت نوامیدی و نگرانی خود را ابراز می‌کنند. تصویر احساسی و شاعرانه آن‌ها نشان می‌دهد که همه چیز در حال نابودی است، اما نیروی عشق این فضا را دگرگون می‌کند:

«نزدیک بود آن چمن سبز و دلگشا/ دیگر به عمر خویش نبیند بهار را/ افسرده بود سوسن و پژمرده بود یاس/ هر گوشه‌ای غبار غم و موج ماتمی..... در منتهای ظلمت و اندوه و اضطراب/ گلشن نجات یافت ز باران رحمتی/ از نو گرفت چهره افسردگان باغ/ از آب و آفتاب صفا و طراوتی.... او جلوه کرد و بر دل من نور عشق تافت/ می‌رفت این چراغ بمیرد، خدا نخواست.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۱۹۵-۱۹۴)

«سبزه‌های نو رسته، پرواز پرستوها را منجمد می‌ساختند/ و پاییز در زنبیل تاریکی‌ها سنگینی می‌کرد..... / تو فراز آمدی از انتهای رنج‌های من/ فراتر از درختی جدا مانده از جنگلی بی‌هوا/ و فریاد درد و شک شکسته شد/ در پیشگاه روز عشق ما/ پیروزی، سایه و شرم جای خود را به خورشید و انهداند.» (الوار، ۱۳۹۳: ۴۴۳)

به نظر هر دو شاعر زندگی بر روی زمین سخت است و همه با هم نامهربان هستند:
«در میان باغ بی‌ترانه زمین/ ساقه‌های سبز آشتی شکسته است/ لاله‌های سرخ دوستی فسرده است/ غنچه‌های نورس امید/ لب به خنده و انکرده مرده است.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۴۴۹)

«به سوی دریایی دور گره خورده با آسمان گم‌گشته/ می‌زیم در برهوت مردمی حیرت‌زده/ در انبوه مردی تنها/ و در میان برادران بازیافته‌ام/ می‌زیم به یک زمان در قحطی و در وفور/ در آشفستگی روزها و در نظام تیرگی‌ها.» (الوار، ۱۳۹۳: ۴۱۸)

در نمونه زیر که عناصر طبیعت، اجزای هویت بخشی به شعرند، «الوار» ناامیدی خود را به دلیل حضور مستمر «شب» می‌داند:

«تنها با صدای شعله‌های نجواگر آتش زیستم/ با تنها عطر گرمایش/ همچون زورقی بودم روان بر آبی راکد/ و چونان مرده جسم واحدی داشتم/ دیواره پنجره خون چکان است/ شب اتاقم را ترک نمی‌کند.» (الوار، ۱۳۹۳: ۴۳۳)

در این شعر، شاعر تصویری از دنیای دیگری ارائه می‌دهد در حالی که خود را به ستاره‌ای کوچک و محروم تشبیه کرده است: «در پناه جوانی بودم، کوچک و محروم همچون ستاره‌ای و بی‌هیچ خاطره‌ای از ابری. نشانه‌هایم هزاران بار چیده شده، پراکنده بودند در بوستان، در میان گیاهان، خارزارها.» (همان: ۱۳۹)

۲-۱-۲-۴. طبیعت و عشق

عشق یکی از محوری‌ترین موضوعات شعر مکتب رمانتیسم است؛ عشقی که بازگوی ناکامی‌ها، ناامیدی‌ها و خیال‌بافی‌های شاعرانه است؛ گاه کاملاً احساسی که سویه‌ای نفسانی دارد و به‌همین دلیل توأم با زاری و شکایت است و گاه سویه‌ای فرازمینی به‌خود می‌گیرد که شایسته تقدیس می‌شود. شاعر رمانتیک احساس خود را با استفاده از عناصر طبیعت به‌تصویر می‌کشد. او ماه و دریا را به رنگ احساس خود در می‌آورد و عشق خود را با استفاده از آن‌ها نشان می‌دهد. «ماه، دریا را به خود می‌خواند و / آب / با کمندی، در فضاها ناپدید / دم به دم خود را به بالا می‌کشید.» (مشیری، ۱۳۹۶، ج ۱: ۷۹۵)

پل الوار در سروده‌ای، چشمان معشوقش را به منشأ مجهولی متصل کرده و رابطه‌ای میان اعماق ناشناخته وجود آدمی با هستی به‌وجود آورده‌است: «چشمان تو، که ما هر دو، در آن‌ها به خواب فرو می‌رویم / به روشنایی‌های انسانی من / سرنوشتی زیباتر از شب‌های جهان می‌بخشند / چشمان تو که در آن‌ها به سیر و سفر می‌پردازم / به جان جاده‌ها احساسی بیگانه می‌بخشند.» (الوار، ۱۳۹۳: ۱۶۹)

این توصیف الوار از عشق به کارکرد آن در مکتب سوررئالیسم بسیار نزدیک است: «عشق تنها ارزشی است که به‌انسان اجازه دیدار با ذات خود را می‌دهد؛ زمینه را برای آفرینش واقعیتی بیرون از واقعیت‌های موجود فراهم می‌کند.» (فتوحی، ۱۳۸۹: ۳۰۹)

الوار در شعر زیر نیز تصویری آفریده که هیچ نوع رابطه، پیوند و شباهتی بین اجزای آن وجود ندارد. این آفرینش ادبی با یکی دیگر از ویژگی‌های عشق سوررئالیستی که «مرد و زن از فردیت خویش درمی‌گذرند و تجلی‌گاه یک روح در دو بدن می‌شوند.» (فتوحی، ۱۳۸۹: ۳۱۰)، پیوند و تناسب دارد.

«خنده‌هایی بی‌اندیشه / برای هر رؤیایی / تندباد فریادهای برف / دریاچه‌های برهنگی / و سایه‌هایی بی‌ریشه..... من جز چهره تو را نشان نمی‌دهم / رگبارهای عظیم گلویت را / همه آن‌چه را که می‌شناسم و همه آن‌چه را که انکار می‌کنم / عشق من عشق تو عشق تو عشق تو.» (الوار، ۱۳۹۳: ۱۸۱-۱۸۰)

شعر زیر را الوار خطاب به معشوقش سروده‌است. توصیف لحظاتی از زندگی با عشق. کلّ این شعر تصویری از بیان حالات روحی شاعر است. شعر با توصیف زمین شروع می‌شود؛ توصیفی شگفت و این توصیف را به‌برخی دیگر از عناصر طبیعت پیوند می‌دهد. عناصر طبیعت را به خدمت گرفته است تا در نهایت تصویری از زیبایی‌های معشوق را نشان دهد؛ البته با نوعی تناقض و تصویرآفرینی‌های پارادوکسی که از ویژگی‌های مکتب سوررئالیسم است:

«زمین نیلی ست همچون پرتقالی / خطایی در بین نیست واژه‌ها دروغ نمی‌گویند/ شما را دیگر به خواندن وا نمی‌دارند/ اینک نوبت بوسه‌هاست که همدیگر را دریابند/ دیوانگان و عشق‌ها/ زمین با دهان وصلش/ با همه رازها و لب‌خنده‌هایش/ و چه جامه‌هایی از گذشت/ که گویی سراپا برهنه است/ زنبورها به سبزی گل می‌دهند/ سپیده دم می‌گذراند از گلوگاه/ گردن‌بندی از پنجره‌ها را/ بال‌ها می‌پوشانند برگ‌ها را/ تو تمام شادی‌های آفتاب را با خود داری/ همه خورشیدهای روی زمین را/ روی راه‌های زیبایی‌ات. (الوار، ۱۳۹۳: ۴۷-۴۶)

چنان‌که مشاهده می‌شود در شعر پل الوار عناصر طبیعت زنده و پویا به تصویر کشیده شده‌اند و خواننده به فضاهای جدیدی وارد می‌شود و به دریافت‌های تازه‌ایی می‌رسد. با این توضیح که تصاویر شعری پل الوار در پیوند با طبیعت درهم تنیده‌است و گویا شاعر تلاش دارد به این عناصر قداستی ویژه بخشد و یا هر یک از آن‌ها را چونان نردبانی برای بررفتن به سوی عالم برتر قرار دهد و بدین گونه خواننده به کمک این دست‌مایه‌ها به آن سوی هستی گریز بزند و به حقایقی نو دست یابد.

در شعر زیر، خنده معشوق را به تندبادی تشبیه کرده که هوای گرم را می‌چاله می‌کند و هنگام باران آن را می‌پوشاند. شاعر لحظه‌ای را به تصویر کشیده که آکنده از تناقض و هذیان است: «خنده‌ات همچون تندبادی از برگ‌های مرده است/ می‌چاله می‌کند هوای گرم را، می‌پوشاندش وقتی که باران می‌آید..... باد از میان شاخه‌های مرده می‌گذرد/ مانند اندیشه‌ام که از میان کتاب‌ها.» (همان: ۶۶-۶۵)

در شعری با عنوان «نخستین زن جهان»، معشوقش را از آسمان که از عناصر طبیعت است، برتر می‌شمارد. او همچنین عناصر طبیعت را مقهور معشوقش می‌داند که بر آن‌ها مسلط است و آن‌ها را در چنگ دارد: «نور خود را بر روی تو پنهان می‌کند، آسمان را بنگر/ دیدگانش را بسته تا در رؤیای تو فرو شود.... نمی‌توانی آیا امواج را به چنگ آوری؟/ که قایق‌ها بادام‌هایی‌اند/ در کف دستان گرم و نوازشگر تو/ یا دهان‌های سر تو/ نمی‌توانی آیا ستارگان را به چنگ آوری؟/ ای دو نیم شده، تو همانند آنانی.» (همان: ۳۳۶-۳۳۵)

فریدون مشیری نیز با بهره‌گیری از عناصر طبیعت حالات عشق را توصیف می‌کند. در شعر زیر، ماه را به دختری تشبیه کرده که عاشق است و سرش در دامان آسمان است؛ درد دوری از خورشید او را می‌آزارد. شاعر با توصیف این صحنه می‌خواهد بگوید که خودش هم عاشق است و درد دوری از معشوقش او را آزار می‌دهد:

سربه دامان آسمان دارد	ماه مانند دختری عاشق
در دل شب ستاره می‌بارد	چشم او گرم گوهر افشانی‌ست
ماه را نیمه شب می‌آزارد	گویا درد دوری از خورشید

آه! او هم چون من گرفتار است!
 در سورئالیسم عشق الهام برتر را با خود می‌آورد. هیجانی که از عشق احساس می‌شود، کامل و کشف‌گونه است و جایگزین تجربه عرفانی می‌شود. (ن. ک. همان: ج ۲، ۹۰۷)

رمانتیک‌ها طبیعت را مادر هنر و سرچشمه الهام می‌دانند و احساسات خود را در اشیا جاری می‌کنند. (ن. ک. فتوحی، ۱۳۸۹: ۶۷) در شعر این شاعران، گاه عناصر طبیعت سرشار از عواطف انسانی می‌شوند؛ یعنی روح انسانی و احساس و عاطفه بشری در عناصر طبیعت دمیده می‌شود و شاعر حالت درونی خود را با استفاده از طبیعت بازگو می‌کند. در این شعر، مشیری ماه و دریا را به‌رنگ احساس خود درآورده و عشق خود را با استفاده از آن‌ها نشان داده‌است:

«ماه، دریا را به‌خود می‌خواند و / آب / با کمندی، در فضاها ناپدید / دم به دم خود را به بالا می‌کشد / جابه‌جا در راه این دلدادگان / اختران آویخته فانوس‌ها.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۷۹۵-۷۹۶)

۲-۱-۲. همدلی با طبیعت

گسترش احساس و ذهنیت شاعر در طبیعت گاه به‌حدی است که نمی‌توان بین شاعر و موضوع مورد وصف تفکیک قائل شد. این حس ویژه، نوعی استحاله است. توجه این استحاله می‌تواند چنین باشد که عناصر و پدیده‌های طبیعت از بعد جسمانی خود در ذهن شاعر فراتر می‌روند و با قرار گرفتن در هاله‌ای از تقدس، وجودی روحانی و فراسویی می‌یابند. درواقع چونان انسان به‌شکل وجودی کمال‌یافته تصور می‌شوند و در چنین شرایطی با روح سراینده درهم می‌آمیزند.

مشیری در سروده زیر با بهره‌گیری از شگرد ادبی تشبیه جمع، حالات روحی خود را بیان کرده‌است. شب در این شعر ابزار شناخت و احساس شاعر است: «من و شب هر دو بر بالین این بیمار بیداریم / من و شب هر دو حال در هم آشفته‌ای داریم / پریشانیم، دلتنگیم / به خود پیچیده‌تر، از بغض خونین شباهنگیم.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۷۰۶)

در نمونه‌های زیر نیز این پیوند تنگاتنگ دیده می‌شود:

«از پشت میله‌های قفس، امروز / با مرغکی به گفت و شنو بودم..... او گوشه‌ای ز پرده غم می‌خواند / من پرده‌ای ز گوشه دلتنگی.» (همان: ۹۸۹)

«من و نسیم به سوی سپیده می‌رفتیم / پرندگان سحرخوان، سرود می‌خواندند / جوانه‌ها نفس نرم روشنایی را / درود می‌گفتند / به‌روی دامنه‌ها، جای جای تالب رود / زمین، ز پرتو گل‌های ارغوان روشن.» (همان: ۱۰۰۱)

این پیوند با طبیعت در شعر «یگانگی» به اوج می‌رسد: «تن را به باد صبح / جان را به آفتاب سپردم / روح یگانگی / با مهر، با سپهر / با سنگ، با نسیم / با آب، با گیاه / در تار و پود من جریان یافت.» (همان: ۱۰۲۲-۱۰۲۱)

«دریا و من، شب تا سحر بیدار ماندیم / شعری سرودیم / اشکی فشانیدیم / شب تا سحر، آشفته حالی بود با آشفته گویی.» (همان: ۸۰۵-۸۰۴)

عناصر طبیعت در شعر پل الوار حضوری زنده و پویا دارند. گویا شاعر با تک تک این عناصر هم‌سخن و همراه است. حضور متفاوتی این عناصر، در سروده‌های پل الوار جهانی فراسویی را به تصویر می‌کشند. می‌توان این‌گونه پنداشت که سراینده قصد دارد با این ترفندهای ادبی، به سوی عوالم غیبی نقب بزند. گاهی این تصور نیز ایجاد می‌شود که عناصر طبیعت محدودیت زمین را بر نمی‌تابند و تلاش می‌کنند به عالمی بی‌بند و حصار وارد شوند. «دریا به تمامی پرتو می‌افکند / دریا به تمامی ترک می‌کند / زمین و بار و بندیل تیره‌اش را..... و زیر آفتاب باد را که دامن بر می‌کشد از زمین پهناور.» (الوار، ۱۳۹۳: ۵۸)

این سراینده در شعری با عنوان «الفبای سرایش»، ترکیبی از ناسازهای متجانس را به کار برده و تشبیهی غیر منطقی به وجود آورده است: «سر و وضع متغیر است، پشم و پری به بر دارم / و پوسته درختی می‌افزاید بر پوست قهوه‌ای رنگ من / خاک را دارم در گودنای گرسنگی‌ام، به دور خود می‌تابم / همچون رودخانه بدون آبی که شناگران در آن غرق شوند.» (الوار، ۱۳۹۳: ۳۰۷)

شاعر برای رسیدن به حقیقت شاعرانه، تصاویری شگرف آفریده است. عناصر سازنده اصلی تصویر در این سروده پشم و پر، پوسته درخت، خاک و رودخانه بدون آب است. چنان‌که مشاهده می‌شود پیوند منطقی بین آن‌ها وجود ندارد. و همین عناصر ناسازگار تصویری فراواقعی را آفریده است. به هر روی در این آفرینش ادبی عناصر طبیعت در شکل‌گیری تصویر فراسویی دخالتی مستقیم دارند.

این گونه تصاویر سورئالیستی گاهی در سروده‌های مشیری نیز دیده می‌شود: در شعر «گلبانگ» آن‌قدر به آسمان نزدیک شده که آن را در دستش گرفته و سپس آن را نوشیده است: دست‌ها را می‌گشایم، می‌گشایم بیش‌تر / آسمان را، چون قدح، در دست می‌گیرم / و آن زلال ناب را سر می‌کشم / تا قطره آخر.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۵۶۲)

۲-۱-۲- طبیعت و بینش‌افزایی

گاهی توجه به طبیعت و توصیف آن به بینشی خاص منجر می‌شود. این‌جاست که توصیفات هنری شاعر با تکیه بر تجربیات و اندوخته‌های او هویت مفهومی به‌دست می‌آورد و وظیفه آگاهی بخشی به‌خواننده را بر عهده می‌گیرد. هماهنگی تصویر و مفهوم،

نوعی از متعالی‌ترین کارکردهای ادبیات را که معمولاً به آن کم‌تر توجه می‌شود، به تصویر می‌کشد.

شاید در این مورد هدف گوینده آن است که خواننده هنگام مطالعه متن به تلاش زیاد برای رمزگشایی از متن فراخوانده شود و در جهت گشودن معنایی که گوینده در اثر تعبیه کرده است، تلاش کند. (ن.ک. ایگلتون، ۱۳۹۶: ۱۶۱)

«هنگامی که اثر ادبی وظیفه‌اش را به درستی انجام می‌دهد دو کیفیت لذت و فایده نه تنها هم‌زیستی دارند، بلکه درهم آمیخته می‌شوند... فایده؛ یعنی جدی و آموزنده بودن ادبیات.» (ولک و وارن، ۱۳۹۰: ۲۲)

در سروده‌های پل الوار ترکیب و هم‌نشینی عناصر طبیعت به‌طور معمول دگرگونی و زیبایی به‌وجود می‌آورند، ولو رابطه منطقی بین این اجزا و عناصر وجود نداشته باشد. «بادها و پرندگان در هم می‌آمیزند/ و آسمان دگرگون می‌شود.» (الوار، ۱۳۹۳: ۷۰)

در تصویرسازی‌های مشیری و پل الوار از طبیعت، شاهد نمونه تصویرهای پویایی هستیم که هدف شاعر در این زیبایی‌آفرینی، نوعی تشخیص بخشی است. با تأکید بر این موضوع که رنگ‌آمیزی طبیعت، فرصتی مناسب برای درک عمیق‌تر زیبایی‌های خلقت و لذت بردن از موقعیتی است که در اختیار انسان گذاشته می‌شود. در این‌گونه توصیفات شگرد تشخیص، عناصر طبیعت را با کارکردهای اجتماعی نشان می‌دهد و این هویت بخشی با هدف تغییر نگرش انسان به جهان انجام می‌شود:

در شعر «بهار را باور کن» شاعر می‌گوید: «باز کن پنجره را که نسیم / روز میلاد اقاقی‌ها را / جشن می‌گیرد / و بهار / روی هر شاخه کنار هر برگ / شمع روشن کرده‌است.» (مشیری، ۱۳۹۶: ج ۱: ۵۵۹)

در انتهای همین شعر می‌سراید: «خاک جان یافته است / تو چرا سنگ شدی / تو چرا این همه دلتنگ شدی / باز کن پنجره‌ها را / و بهاران را / باور کن.» (همان: ۵۵۴)

ساحل خاموش، در بهت مه‌آلود سحرگاهان / چشم وا می‌کرد و شاید / جای پاها را، نخستین بار، روی ماسه‌ها می‌دید. (همان: ۷۸۶)

پل الوار طبیعت و پدیده‌های آن را شایسته نگرش و تعقل می‌داند: «گستره‌های عظیمی از شب وجود دارد. تعقل شایستگی آن را دارد که آن‌ها را به کار گیرد.» (الوار، ۱۳۹۳: ۳۱۲)

در این شعر نیز برای نشان دادن ظلم و ستم افراد زمانه خود به عناصر طبیعت ویژگی‌های انسانی بخشیده‌است: «و ماسه‌کنده‌است جای جنایتی تازه را / عقوبت جلادان دشوارتر از کیفر قربانیان است.» (همان: ۳۵۱)

پل الوار در این برداشت هنری از طبیعت صرفاً نسخه برداری نکرده، بلکه به آن ماهیتی جدید بخشیده است تا محصول ادبی او مخاطب را به اندیشه وادارد. شاید از این راه بتواند در برداشت‌های خود از طبیعت تجدید نظر کند. اصلاً به جهان بینی نویی برسد. از سطح به عمق و از ظاهر به باطن.

۲-۱-۲. شعورمندی عناصر طبیعت

عناصر طبیعت در بخشی از سروده‌های مشیری و پل الوار از پدیده‌هایی بی‌جان و بی‌روح به موجوداتی صاحب فهم و شعور ارتقا می‌یابند و با هیأت جدید، تصویری نو از خود ارائه می‌دهند. این گونه نگرش به طبیعت بازآفرینی تصاویر شعری نیز تلقی می‌شود. به نظر می‌رسد این باز نمود شاعرانه با هدف اصالت بخشی به طبیعت انجام می‌شود. در سروده زیر، خورشید که در تفکر آیینی قداستی ویژه داشته‌است، با دیدن خون جوانان شرمند می‌شود. به پندار نویسندگان این جستار، شرمندگی خورشید و فرو شکستن آن نوع ارزش گذاری و قداست بخشی به خون جوانان است. تشبیه خورشید به آتش و خون و لاله، که همگی نمادهای آیینی شمرده می‌شوند، این پندار را تقویت می‌کند:

چون آتش و خون، سرخ برآمد خورشید
 شرمنده شد از خون جوانان رشید
 چون لاله، فرو شکست و پژمرد، که دید
 از هر قطره، هزاران خورشید دمید
 (مشیری، ۱۳۹۶، ج ۲: ۸۷۰)

در حقیقت مشیری و الوار در تصویر سازی‌های خود به طبیعت بی‌روح، جان می‌بخشند و از این طریق نوعی ارتباط حیاتی میان انسان و طبیعت ایجاد می‌کنند.

مشیری برای نشان دادن رنج از دست دادن مادرش، عناصر طبیعت را مانند انسانی غمگین نشان داده‌است. «آن سو بنفشه‌ها همه محزون و خسته‌اند/ در موج سیل، تا به گریبان نشسته‌اند/ لب‌های باز کرده به لبخند شوق را/ در خاک بسته‌اند.» (همان، ج ۱: ۶۱)

در سروده‌ای دیگر، درک درون گرایانه‌ای از طبیعت ارائه داده و پدیده‌ها را با احساس خود تعبیر کرده‌است: «پر می‌کشد باد/ آیا چه می‌شنید، که سرشار از امید/ با کوله بار شادی/ از دره می‌گذشت/ در دشت می‌دوید.» (همان: ۷۶۲)

الوار نیز از این ویژگی در اشعار خود استفاده کرده‌است: «خورشید به جست و جوی ما است و برف ناینا است. / اگر ترکش کنیم، افق را بال‌هایی است / نگاه‌هایمان در دور دست خطاها را می‌پراکنند.» (الوار، ۱۳۹۳: ۳۳۴)

«و من تنها نیستم/ هزاران تصویر من، تابشم را تکثیر می‌کنند/ هزاران نگاه همسان تن را هموار می‌کنند/ پرنده، کودک، صخره و دشت است/ که با ما می‌آمیزند.» (الوار، ۱۳۹۳:

این تصویرآفرینی‌ها با کمک عناصر طبیعت را نباید در دایره شگرد ادبی تشخیص معنا و تفسیر کرد. حضور پر شور پدیده‌ها و عناصر طبیعت در سروده‌های بالا نشانه نوعی جهان‌بینی معرفتی است.

۳. نتیجه‌گیری

در این پژوهش به تصویرآفرینی دو شاعر رمانتیسیم و سورئالیسم در پیوند با طبیعت پرداخته شد. دو شاعر که تعلق خاطر آن‌ها به طبیعت سبب شده است عمده‌ترین تصاویر شعری خود را با الهام از آن بسازند و لحظاتی را به تصویر بکشند که گویا وجود آنان با طبیعت درهم آمیخته است. این استحاله و درهم‌آمیختگی آنان با طبیعت دو قرائت متفاوت دارد:

۱- بازگویی حالات روحانی و رسیدن به پویایی و بازجست من شاعر در تصویری که از طبیعت ارائه می‌دهند؛

۲- بیان حقیقتی خلاف عادت برای شگفتی‌آفرینی و ایجاد پیوند بین روان انسان و عوالم فراسویی.

بنابر آن‌چه مطرح شد طبیعت و عناصر آن در بازگویی اندیشه‌های فریدون مشیری و پل الوار نقشی اساسی به‌عهده دارند. همچنین نگاه ویژه آنان به طبیعت یکی از عمده‌ترین عوامل تصویرآفرینی در شعر این دو سراینده، به‌شمار می‌آید. بخش عمده‌ای از تصاویر شعری مشیری در پیوند با طبیعت، توصیفات عینی است، اما نمونه‌هایی نیز وجود دارد که نگرش و دریافت‌های درونی سراینده را از هستی نشان می‌دهد.

تصاویر شعری پل الوار در پیوند با طبیعت درهم تنیده و حاصل درهم‌آمیختن دو چیز یا دو مفهوم است که در ظاهر با هم پیوندی ندارند. این درهم‌آمیختگی موجب شگفت‌انگیز شدن تصویر می‌شود. تصویری که مابه‌ازای خارجی ندارد. هدف شاعر این است که خواننده را با خود به عالمی دیگر ببرد؛ عالمی ناشناخته که در آن جا روابط علی و معلولی به هم ریخته است. گویا شاعر تلاش دارد به این عناصر قداستی ویژه بخشد و بدین‌گونه خواننده به کمک این دست‌مایه‌ها به آن سوی هستی گریز بزند و به حقایقی نو دست یابد.

کتابنامه

- الوار، پل (۱۳۹۳). *مجموعه اشعار با نیروی عشق*. ترجمه جواد فرید. چاپ اول. تهران، انتشارات نگاه.

- ایگلتون، تری. (۱۳۹۶). *آثار ادبی را چگونه باید خواند؟*. ترجمه محسن ملکی و بهزاد صادقی. چاپ دوم. تهران: هرمس.
- براهنی، رضا. (۱۳۸۰). *طلا در مس*. ۳ جلد، چاپ اول. تهران: زریاب.
- پارساپور، زهرا. (۱۳۹۱). «بررسی ارتباط انسان با طبیعت در شعر». *مجله ادب فارسی*، دوره ۲، شماره ۱ (شماره پیاپی ۹)، صص ۷۷-۹۹.
- حیدری، فرشته. (۱۳۹۲). *تحلیل مقایسه‌ای جایگاه طبیعت در غزلیات سعدی و اشعار فریدون مشیری*. به راهنمایی فاطمه کلاهیجان. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه رازی.
- رضائزاد (نوشین)، غلامحسین. (۱۳۶۷). *اصول علم بلاغت در زبان فارسی*. چاپ اول. تهران: الزهراء.
- کوش، سلینا. (۱۳۹۶). *اصول و مبانی تحلیل متون ادبی*. ترجمه حسین پاینده. چاپ اول. تهران: مروارید.
- سلیمی کوچ، ابراهیم. (۱۳۹۷). «نظام مرکزمدار نشانه‌ای در شعر آزادی پل الوار». *مجله پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه*. سال ۱، دوره ۱، شماره ۱، صص ۶۷-۸۰.
- سیدحسینی، رضا. (۱۳۷۶). *مکتب‌های ادبی*. دو جلد، چاپ یازدهم. تهران: نگاه.
- شفیع ثانی، فاطمه. (۱۳۹۷). *جلوه‌های طبیعت در شعر رمانتیک فارسی بر پایه اشعار نیمایوشیج، گلچین گیلانی، فریدون مشیری و سهراب سپهری*. به راهنمایی ابوالقاسم امیراحمدی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد سبزوار.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۷۵). *صور خیال در شعر فارسی*. چاپ ششم. تهران: آگاه.
- شیخ‌اشکوری، سپیده. (۱۳۹۵). *طبیعت‌گرایی در اشعار بدر شاکر السیاب و فریدون مشیری*. به راهنمایی حسن گودرزی لمراسکی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه مازندران.
- فتوحی، محمود. (۱۳۸۹). *بلاغت تصویر*. تهران: سخن.
- فریدریش، ورنر و دیوید هنری ملون. (۱۳۸۸). *چشم‌انداز ادبیات تطبیقی در غرب*. ترجمه نسرین پروینی. چاپ اول. تهران: سخن.
- فورست، لیلیان و پیتر اسکرین (۱۳۹۴). *ناتورالیسم*. ترجمه حسن افشار. چاپ ششم. تهران: نشر مرکز.
- گنجعلی عباس و آزاده قادری. (۱۳۹۳). «بررسی مؤلفه‌های عشق در اشعار فریدون مشیری و محمد ابراهیم ابوسنه». *نشریه ادبیات تطبیقی*. سال ۶، شماره ۱۰، صص ۲۷۳-۲۹۴.
- مشیری، فریدون. (۱۳۹۶). *بازتاب نفس صبحده‌مان (کلیات اشعار فریدون مشیری)*. دو جلد، چاپ شانزدهم. تهران: نشر چشمه.
- مهربان ظاهری، نرجس. (۱۳۹۲). *طبیعت در شعر فریدون مشیری*. به راهنمایی مرتضی محسنی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه مازندران.

-ولک، رنه و وارن، اوستین. (۱۳۹۰). *نظریه ادبیات*. ترجمه ضیاء موحد و پرویز مهاجر. چاپ سوم. تهران: نیلوفر.

